

Tillämpningen av 20 § förundersökningskungörelsen vid användning av hemliga tvångsmedel

1 SAMMANFATTNING

I 20 § förundersökningskungörelsen (1947:948) (FUK) föreskrivs bl.a. att det i förundersökningsprotokollet ska antecknas beslut om uppgifter som rör användning av tvångsmedel. Bestämmelsen innebär enligt nämnden en skyldighet att i förundersökningsprotokollet *tydligt anteckna vilka tvångsmedel som har använts*.

Säkerhets- och integritetsskyddsmyndigheten har granskat på vilket sätt den misstänkte har informerats om att han eller hon har varit utsatt för hemliga tvångsmedel när förundersökningen slutförts genom att åtal väckts. I flera av de granskade ärendena framgår det inte tydligt av förundersökningsprotokollet att hemliga tvångsmedel har använts. Nämnden uppmanar därför Åklagarmyndigheten att ta fram enhetliga rutiner för hur förekomsten av hemliga tvångsmedel tydligare ska framgå av förundersökningsprotokollet.

Enligt nämnden innebär 20 § FUK också en skyldighet att i förundersökningsprotokollet anteckna hemliga tvångsmedel som inte åberopas i målet men som det finns information om i sidomaterialet. I detta tillsynsärende har dock inte denna fråga särskilt undersökts.

2 RÄTTSLIGA UTGÅNGSPUNKTER

Den grundläggande bestämmelsen om vad ett förundersökningsprotokoll ska innehålla finns i 23 kap. 21 § rättegångsbalken. Av första stycket framgår att det vid förundersökningen ska föras protokoll över vad som förekommit av betydelse för utredningen.

Förundersökningsprotokollet har till syfte att ge åklagaren underlag för bedömningen av åtalsfrågan och att förbereda målet inför huvudförhandling i domstol. Protokollet har inte endast betydelse för att dokumentera utredningsresultat utan också en viktig funktion för möjligheterna att utöva kontroll. Såväl den enskilde som utsatts för olika utredningsåtgärder som

utredningspersonalen kan ha ett påtagligt behov av att det i efterhand går att fastställa t.ex. när och på vilken grund en viss tvångsåtgärd har företagits.¹ Det är därför av stor vikt att protokollet ger en trogen och rättvisande bild av vad som har förekommit i samband med olika utredningsåtgärder (jfr. 22 § FUK). I protokollet ska inte endast antecknas det som är till nackdel för den misstänkte utan också det som är till dennes fördel (23 kap. 4 § första stycket rättegångsbalken).

Till utredningen i en förundersökning hör allt material och alla uppgifter som samlas in under utredningen av brottet men som angetts ovan tas endast det material som anses ha betydelse för utredningen in i protokollet. Det övriga materialet utgör s.k. sidomaterial. I det materialet kan det finnas information om t.ex. ett hemligt tvångsmedel som åklagaren bedömt som betydelselöst för utredningen och därför inte åberopas i målet.

När det gäller innehållet i förundersökningsprotokollet är 20 § FUK av intresse. I bestämmelsen föreskrivs att det i protokollet ska antecknas bl.a. beslut om uppgifter som rör användningen av tvångsmedel.

Närmare om innebörden av 20 § FUK

Enligt nämnden innebär 20 § FUK en skyldighet att i förundersökningsprotokollet *tydligt anteckna vilka* tvångsmedel som har använts. Det räcker alltså inte med att det indirekt framgår av det material som tagits in i protokollet.

Nämnden vill här tillägga att det alltid måste anses ha betydelse för försvaret av den misstänkte att denne har kännedom om huruvida hemliga tvångsmedel använts mot honom. Innebörden av 20 § FUK är därför enligt nämnden också att det ska tas in en uppgift i förundersökningsprotokollet om något hemligt tvångsmedel har använts mot den misstänkte och det även om informationen från tvångsmedlet endast finns i sidomaterialet². Nämnden har emellertid i detta ärende inte särskilt granskat denna fråga.

3 GRANSKNINGENS INRIKTNING OCH OMFATTNING

Nämnden har valt att granska på vilket sätt den misstänkte har informerats om att han eller hon har varit utsatt för hemliga tvångsmedel när förundersökningen slutförts genom att åtal väckts. Syftet har således varit att utreda om användning av hemliga tvångsmedel framgår i förundersökningsprotokollet med den tydlighet som bör krävas i de aktuella fallen.

¹ Prop. 1994/95:23 s. 83 och Rättegångsbalken, del 2, Fitger, P., m.fl., s. 23:71.

² Insynsutredningen, SOU 2010:14 s. 181.

Nämnden har slumpmässigt valt ut 65 ärenden från 38 olika åklagarkammare där tillstånd till hemliga tvångsmedel har meddelats under år 2011 och åtal har väckts. Nämnden har därefter uppmanat åklagarkamrarna att komma in med en kopia av anteckningen i förundersökningsprotokollet om att hemlig tvångsmedelsanvändning har förekommit och, för det fall att sådan anteckning saknats, bett ansvarig åklagare besvara en bifogad enkät.

4 NÄMNDENS IAKTTAGELSER

Nämnden konstaterar att kravet på att det av förundersökningsprotokollet ska framgå beslut om uppgifter som rör användningen av tvångsmedel har tolkats på olika sätt av de tillfrågade åklagarna. Av enkätsvaren framgår att vissa åklagare anser att de har uppfyllt kravet genom att det av bl.a. förhörsuppgifter, telefonlistor eller samtalsutskriften i förundersökningsprotokollet framgår att den enskilde informerats om tvångsmedelsanvändningen. Några åklagare har även i svaren uppgett att den misstänkte informerats om användningen av hemliga tvångsmedel i samband med förhör, häktesförhandling eller genom särskild underrättelse. Andra åklagare har i motsvarande situation angett att de inte har tillämpat 20 § FUK utan att närmare utveckla detta.

Vid nämndens granskning av förundersökningsprotokollen har det i många fall framgått att hemliga tvångsmedel har använts först vid en genomgång av bl.a. förhørsprotokoll, samtalslistor i bilagor, tjänsteanteckningar och utskriften av samtal.

5 NÄMNDENS BEDÖMNING

Ett viktigt syfte med den aktuella bestämmelsen i 20 § FUK är att den misstänkte och hans eller hennes försvarare enkelt av förundersökningsprotokollet ska kunna utläsa om hemliga tvångsmedel har förekommit oavsett om informationen endast finns i sidomaterialet.

Det är inte heller rimligt att den misstänkte och hans eller hennes försvarare – och andra som granskar utredningen – ska behöva läsa igenom hela förundersökningsprotokollet för att få information om att hemliga tvångsmedel har använts. Hemliga tvångsmedel innebär ett intrång i den personliga integriteten och kan generera information som är av intresse för den misstänktes försvar. Det är därför centralt ur ett rättssäkerhetsperspektiv att den misstänkte och hans eller hennes försvarare på ett enkelt sätt kan utläsa av protokollet om hemliga tvångsmedel har använts.

Nämnden uppmanar därför Åklagarmyndigheten att ta fram enhetliga rutiner för hur förekomsten av hemliga tvångsmedel tydligare ska framgå av förundersökningsprotokollet.

Nämnden kommer i annat sammanhang att granska frågan om skyldigheten att anteckna förekomsten av hemliga tvångsmedel som inte åberopas i målet men som det finns information om i sidomaterialet.

Sändlista:

Åklagarmyndigheten

Kopia för kännedom:

Ekobrottsmyndigheten

Samtliga polismyndigheter

Tullverket

Sveriges Advokatsamfund